

HANNAH PAKULA este o autoare specializată în biografi. A studiat la Wellesley College, la Sorbona și la Southern Methodist University. A scris recenzii literare pentru *Los Angeles Times* și *New York Times*; a semnat volumele *An Uncommon Woman: The Empress Frederick* și *The Last Empress: Madame Chiang Kai-shek and the Birth of Modern China*.

HANNAH PAKULA

ULTIMA ROMANTICĂ

Biografia reginei Maria

Traducere din engleză de
DINA LITZICA

HANNAH PAKULA
THE LAST ROMANTIC. A BIOGRAPHY
OF QUEEN MARIE OF ROMANIA
Cetățeanul © Humanitas, 1999

Două zile în ţară. Viseaza să revină

© CURTEA VECHIE PUBLISHING, 2001
Recenzie bucurătoare

ISBN 973-609-288-68-1

C U R T E A V E C H E

251; ~ la cununia Mariei, 70–71; ~ văzut de Maria, 170, 281;

Wilhelmine, principesa de Württemberg, 24

Wilson, Edith, 310, 374

Wilson, Woodrow, 238, 250, 277, 278, 279, 308, 317, 319; inefficiența Mariei în legătură cu ~, 309–310; ~ la Conferința de Pace de la Paris, 292, 303, 312; minoritatele, văzute de ~, 311

Windsor, castelul, 30, 31, 32, 33, 45, 62, 65, 66, 67, 139, 463

Winter, miss, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 161

Wittgenstein, principale, 112

Wolfsgarten, castelul, 118, 137

World (New York), 361, 372

Wright, Butler J., 379

Y

Yesterday Was Mine (Callimachi), 144n

Z

Zürich, 328, 332, 450

Zwiedineck, 413, 442, 449, 454, 456, 457, 459n

CUPRINS

<i>Mulțumiri pentru citătale preluate</i>	7
<i>Nota autoarei</i>	13
<i>Personajele principale și gradul lor de rudenie cu regina Maria.....</i>	17
Partea întâi	
EUROPA CASELOR REGALE	
<i>Capitolul 1</i>	23
Partea a doua	
COPILĂRIA ȘI CĂSĂTORIA	
<i>Capitolul 2</i>	39
<i>Capitolul 3</i>	53
Partea a treia	
PRINCIPESA MOȘTENITOARE	
<i>Capitolul 4</i>	75
<i>Capitolul 5</i>	89
<i>Capitolul 6</i>	102
<i>Capitolul 7</i>	116
<i>Capitolul 8</i>	133
<i>Capitolul 9</i>	149
<i>Capitolul 10</i>	160
<i>Capitolul 11</i>	174
<i>Capitolul 12</i>	186

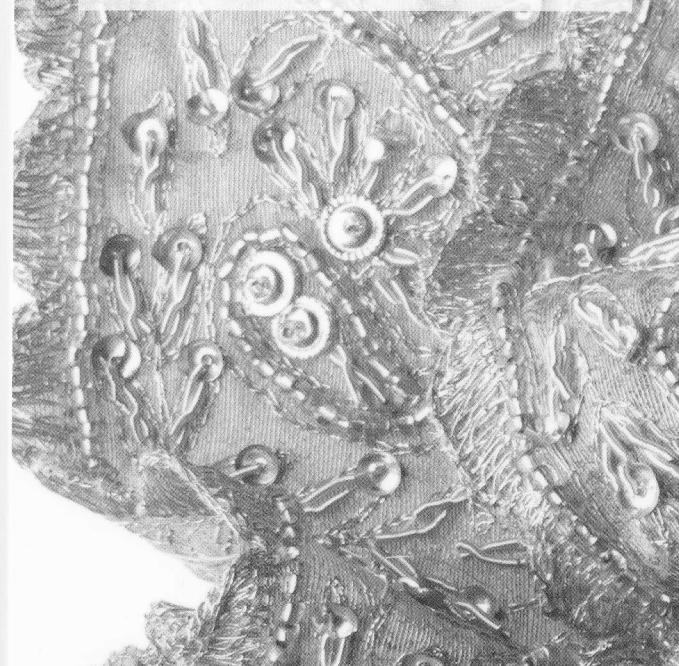
Partea a patra
REGINA

Capitolul 13	199
Capitolul 14	211
Capitolul 15	226
Capitolul 16	237
Capitolul 17	245
Capitolul 18	260
Capitolul 19	272
Capitolul 20	284
Capitolul 21	296
Capitolul 22	313
Capitolul 23	330
Capitolul 24	341
Capitolul 25	351
Capitolul 26	370

Partea a cincea
REGINA-MAMĂ

Capitolul 27	391
Capitolul 28	410
Capitolul 29	423
Capitolul 30	433
Capitolul 31	446
Epilog	461
Note	466
Bibliografie selectivă	496
Index	510

Hannah Pakula, care a studiat literatura comparată, și-a întâlnit personajul încă din anii liceului, trebuind să traducă un poem despre regina Maria. Apoi, în 1975, o descriere citită într-un roman a îmboldit-o să meargă și mai departe. Atunci și-a dat seama că e nevoie de o biografie deopotrivă acurată și atrăgătoare. A fost începutul unui crescendo pe care faimosul regizor Alan J. Pakula l-a descris astfel: „Pe măsură ce Hannah afla tot mai multe lucruri despre Maria — cum s-a transformat dintr-o naivă prințesă într-o adevărată forță politică a țării sale — și soția mea se descoperea ca scriitor și ca istoric.“

Precum rațele, Casa de Hanovra nu a dat părinți buni. Și-au călcat urmașii în picioare.

— OWEN MORSHEAD, bibliotecar al castelului Windsor

Dacă lucrurile ar fi fost aranjate ca de obicei în familia reginei Victoria — cu alte cuvinte, exact cum ar fi dorit regina —, tatăl Mariei a României nu s-ar fi căsătorit niciodată cu mama ei. Dar obiecțiile reginei nu au fost luate în seamă și, la 23 ianuarie 1874, a avut loc căsătoria dintre cel de-al doilea fiu al său, principele Alfred, duce de Edinburgh*, cunoscut în familie drept Affie, și marea ducesă Maria Alexandrovna, singura fiică a tarului.

Regina încercase de multă vreme să-l însoare pe Affie pe alte meleaguri. Cu 12 ani în urmă, îl plasase cu mâna fermă într-un con de umbră, pregătind între timp terenul pentru întâlnirea fratelui mai mare, Bertie (Edward al VII-lea de mai târziu), cu grațioasa principesă Alexandra a Danemarcei. Victoria însăși îi scria fricei celei mari, Vicky, principesă moștenitoare a Germaniei: „Affie ar fi gata să-o ia de nevastă imediat și, la drept vorbind, dacă B. ar refuza, i-aș recomanda lui Affie să se logodească și să se căsătorească cu ea peste trei ani. Va fi înstărit — are perspective frumoase și e un om fermecător.“¹

La vremea aceea, ducele de Edinburgh avea doar 18 ani. Perspectivele și starea lui materială însemnau moștenirea ducatelor germane de Coburg și Gotha. Deși la momentul respectiv regina îl prefera — pentru însurătoare — fratei său mai mari, aceasta nu-și putea permite să ignore prioritățile dinastice: trebuia respectată ordinea de succesiune la tron. Victoria s-a simțit usurată

* Ultima persoană care a deținut acest titlu înaintea principelui Philip, soțul M.S. Regina Elisabeta a II-a, actuala regină. (N. n.)

când principalele de Wales s-a căsătorit cu principesa Alexandra (Alix) a Danemarcei, în martie 1863. A fost, însă, mai puțin mulțumită atunci când Tânărul duce de Edinburgh nu și-a ascuns admirarea pentru soția fratelui său; regina i-a mărturisit aceste temeri surorii lui mai mari, Vicky:

„Îți pot spune, confidențial, că facem tot ce ne stă în putință să-l ținem departe [pe ducele de Edinburgh] de Marlborough House [reședința principelui și a principesei de Wales], pentru că se dovedește mult prea îndrăgostit de Alix ca să-i permitem să stea prea mult pe acolo fără a distrugе fericirea a toți trei, iar Affie nu are tăria de spirit (sau, mai curând, de principii și de caracter) pentru a rezista tentației, și asta seamănă cu un joc cu focul. Dragul de tata spunea întotdeauna că admirarea și chiar dragostea nu sunt un păcat — și nici nu poți împiedica impulsurile naturale —, dar e de datoria ta să eviți tentația cu orice chip. Îți poți imagina cât de mult ne îngrijorează situația. Iar Affie e foarte dornic să se însoare și sper să-și poată canaliza afecțiunea cu multă statornicie, chiar dacă se va putea căsători de-abia peste doi ani.”²

Dorința ducelui de Edinburgh de a-și găsi mireasă nu a fost un motiv atât de arzător pentru o logodnă rapidă, pe căt a fost ultima descoperire a mamei lui — „o lovitură dură” dată „constituției ei slabe și subrezite”³ — că nu mai putea avea încredere în el în privința femeilor. Obsesia reginei pentru puritate era moștenită de la răposatul ei soț, principalele Albert, fiind combinată cu groaznicul exemplu al unchilor ei. Și pentru că Affie nu moștenise de la tatăl lui credința neclintită că omul poate rezista tentației, găsirea unei soții se dovea imperioasă. „Tânără principesă de Altenburg ar fi o partidă foarte bună”, spunea regina, „ca și principesa de Hanovra, și poate că nici principesa cea mai mare de Weimar nu se va face așa de urâtă...”⁴

Catherine, principesa de Oldenburg, se mândrea cu „dinți foarte buni și o piele frumoasă”⁵, dar n-a reușit să-i fure inima prințului. Deși o găsea pe principesa Marie de Saxa-Altenburg „foarte drăguță, foarte înaltă... cu niște ochi mari, cenușii și gânditori”⁶, sora lui, Vicky, auzise că Tânără „avea un aer bolnav, dinți stricăți, era foarte ciolănoasă și avea mâini și picioare mari”⁷. Vicky a mai șters-o de pe listă și pe principesa Wilhelmine de Württemberg; o găsea „foarte ștearsă, nu atât din cauza trăsăturilor, cât mai curând din cauza aspectului nesănătos și neglijent — un păr atât de neîngrijit și un ten urât”⁸. Lui Affie îi plăcea Frederika, principesa de Hanovra, dar regina a scos-o din cărti pe motive politice și de sănătate; pe lângă faptul că tatăl Frederikai era orb, Casa de Hanovra fusese deposată de tronul Angliei de Casa de Coburg, iar o căsătorie între cele două case ar fi fost interpretată drept o restaurație.

Cea mai potrivită candidată la mâna ducelui de Edinburgh era o principesa germană, Elisabeta de Wied, a cărei carte de vizită era impecabilă. Inițial, familia o văzuse ca posibilă consoartă a principelui de Wales, dar Vicky obiectase atunci, deoarece „nu i se părea bine-crescută”⁹. „Nu are un nas prea frumos și are bărbia cam lungă... nu prea arată ca o lady.”¹⁰ Lăsând deoparte neajunsurile fizice, Elisabeta avea aspirații intelectuale și artistice care-i punea pe gânduri pe cei din jur. Până și Vicky, o Tânără de o inteligență remarcabilă, se simțea de multe ori jenată în prezența ei: „E atât de ciudată... spune niște lucruri căteodată, că nu știu unde să-mi îndrept privirea — roșesc toată — și vorbește atât de mult și râde atât de tare!”¹¹

Odată principalele de Wales însurat și riscurile îndepărtate, Vicky a privit-o mai atent pe principesa de Wied. „Am văzut-o pe Elisabeta de Wied... ieri”, îi scria reginei în 1864, „și mi-a plăcut foarte mult. A făcut mari progrese... Silueta și mersul nu-i vor fi niciodată grațioase, dar acum e o persoană foarte drăguță... Ai abandonat ideea de-a o căsători cu Affie?”¹²

Tânărul și frumosul duce de Edinburgh a fost trimis în Germania pentru a întâlni pe principesa Elisabeta de Wied — confruntare din care s-a retras rapid. Ajuns la castelul Wied din pădure, a fost prezentat unei tinere îmbojorate, cu față rotundă, care, aflând că ducele cântă la vioară, i-a cerut imperativ să le cânte, mamei și ei, chiar acolo, sub fagi. Jenat peste măsură de un asemenea recital în pădure, Affie nu s-a sinchisit prea mult de protocolul regal și a informat-o prompt pe mama Elisabetei că nu avea de gând să se însoare cu fiica ei sub niciun motiv.*

Evident, regina era descurajată în legătură cu cel de-al doilea fiu al ei. „De-ar găsi o prințesă care să i se potrivească și care să-i fie pe plac”, îi scria ea lui Vicky, „nu m-ar deranja prea mult cine ar fi. Optiunile se împuținează și cred că e cazul să trecem peste dificultățile legate de religie — mă gândesc la religia greacă [Biserica Ortodoxă] — și cred că am putea trece cu vederea ușor, dacă ar exista persoana potrivită... Mă tem că Elisabeta de Wied (care mi-ar fi plăcut atât de tare) nu merge — pentru că n-o place deloc... Nu-ți dai seama cât de mult mă îngrijorează Affie.”¹³

* Elisabeta de Wied s-a căsătorit, în cele din urmă, cu bărbatul care avea să devină regele Carol I al României. Și-a căstigat și un renume de scriitoare, sub pseudonimul Carmen Sylva. Dar mai important pentru povestea noastră este faptul că urma să joace un rol major în viața fiicei celei mari a ducelui de Edinburgh, Maria, cea care a devenit principesa moștenitoare a României și care i-a urmat la tron. (N. a.)

În parte, îngrijorarea reginei era legată de poziția ducelui de Edinburgh în familia regală engleză. Pentru că era doar al doilea fiu al Victoriei, soția lui, oricare ar fi fost ea, ar fi urmat, în ordinea de succesiune la palatul Buckingham, după principesa de Wales (Alix) și principesa moștenitoare a Germaniei (Vicky). Ordinea de succesiune era o chestiune arzătoare între principesele zilei și, din păcate, sănsele lui Affie de a-și găsi o partidă bună erau împuținat de statutul său.

Cu toate că, la împlinirea vîrstei de 18 ani, ducelui de Edinburgh îi fusese oferit tronul Greciei — poziție care i-ar fi acordat viitoarei lui consoarte o coroană —, oferta a fost refuzată în numele lui de către regină. Și astă nu numai pentru că ea semnase un pact cu Franța și Rusia de a nu se atinge de tronurile din Balcani, ci și pentru că hotărâse împreună cu tatăl lui Affie, pe când acesta trăia, să-l aşeze pe Tânăr în altă parte. Deoarece principalele de Wales avea să moștenească la un moment dat tronul Angliei, principalele Albert și-a desemnat cel de-al doilea fiu la succesiunea ducatelor de Coburg și Gotha din Germania, titluri și teritorii deținute de ducele Ernst, fratele principalei Albert, care nu avea copii. Iar pentru regină, o hotărâre a soțului ei echivala cu o poruncă dumnezeiască. Affie trebuia să se supună deciziei luate de tatăl preaiubit înainte de moartea sa timpurie. Până atunci avea să-și urmeze cariera navală.

În 1866, la vîrstă de 22 de ani, ducelui de Edinburgh i-a fost încredințată comanda navei *Galatea*, una dintre cele mai bine echipate și mai rapide nave ale vremii, la bordul căreia a făcut o serie de călătorii prin lumea întreagă, menite să transmită preocuparea reginei pentru supușii din teritoriile îndepărtate. În timpul primului voiaj, care a culminat cu Australia, Affie a mâncat friptură de alpaca și porumbel wonga la grătar, cu ocazia unui banchet la Sydney, unde, după cum scria ziarul *Mail* din Sydney, „mesele au fost decorate cu mult bun-gust cu flori artificiale, parfumate special pentru această ocazie”¹⁴. A fost sărbătorit într-o manieră extravaganta și i s-a oferit tronul Australiei, caz în care și-ar fi detronat mama, urmând ca, mai apoi, ducele să supraviețuiască și unui atentat. În 1868 a revenit în Anglia, rănit și primit de toată lumea ca un erou nerecunoscut, cu excepția reginei. Succesul din străinătate nu putea compensa micile păcate filiale. „Mă tem că nu putem pune prea multă bază pe el”, îi scria regina lui Vicky, la câteva luni de la revenirea lui în țară, „și nici măcar nu pot avea încredere, nu mă pot bucura și nu mă simt în largul meu când e acasă. Căsătoria l-ar putea aduce pe calea cea bună, dar tare mă tem că va continua în același stil — căți nu fac aşa!”¹⁵

La sfârșitul verii, ducele de Edinburgh și-a întâlnit viitoarea soție, pe marea ducesă Maria, fiica țarului Alexandru al II-lea al Rusiei.

Întâlnirea a avut loc prin intermediul cununiei lui Affie, Alix, și al surorii ei, Dagmar — două principese daneze, una căsătorită cu moștenitorul tronului Angliei, iar cealaltă cu al Rusiei. Fiind foarte devote unei celeilalte și dorind să slăbească tensiunile dintre țările lor de adoptie, tinerele au invitat membri ai Caselor de Hanovra* și Romanov la reunurile anuale ale familiei regale daneze. Acestea erau petreceri imense, unde erau primiți angajați ai curții și servitori personali. Politica era un subiect interzis. Cu una dintre aceste ocazii, în vara lui 1868, ducele de Edinburgh a întâlnit-o pe marea ducesă. Și cu toate că fiul reginei avea 24 de ani, iar fiica țarului doar 15, a hotărât să se însoare cu ea. Și pentru că Maria nu era deosebit de frumoasă, e posibil ca Affie să fi fost atras de reputația ei de cea mai bogată principesă din Europa. Cât despre ea, probabil că a fost impresionată de strălucirea unui bărbat mai în vîrstă, proaspăt întors din călătorii exotice, convalescent în urma unui atentat. Ambele familii s-au opus deosebit de serios acestei căsătorii, încât s-au scurs patru ani înainte ca Affie să aibă curajul de a-i cere mâna, în mod oficial, marii ducese.

Chiar și după patru ani, țarul a refuzat să-și dea consumămantul pe loc. Alexandru al II-lea își adora singura fiică. Era asistenta lui, îi citea zilnic scrierile și corespondența cifrată. Îi înțelegea problemele legate de mama ei, chinuită de o boală cronică, reușind, în același timp, să fie foarte apropiată de țarina subrezită. Astfel, nu e deloc greu de înțeles cât de dureroasă era, pentru ambii părinți, ideea de a-și vedea fata măritată cu fiul Victoriei și plecată în Anglia. Propunerea inițială a ducelui de Edinburgh, trimisă pe canale diplomatice, a primit doar un răspuns călduț și a pus toată curtea rusă pe jar, în căutarea altui soț pentru principesa.

Țarina a făcut aranjamente ca fiica ei să-i întâlnească pe toți candidații potriviti și i-a explicat fratelui ei: „Țarul este în continuare împotriva căsătoriei cu Alfred... Pe de altă parte, Maria înclină mult mai mult spre el — mai ales spre poziția lui — decât spre Stuttgart, Strelitz sau Schwerin; dar, dacă mi-ai putea găsi un prinț sărmant, gata să stea în Rusia, eu una l-aș prefera oricărui dintre ei.”¹⁶ Alternativele la ducele de Edinburgh s-au dovedit o dezamăgire, astfel că în primăvara lui 1873 până și țarul s-a împăcat cu ideea căsătoriei.

În timp ce Romanovii nu știau ce să mai facă în legătură cu propusul mariaj, regina Victoria, o rusofobă înfocată, făcea, la rândul ei, tot ce-i stătea în putință pentru a se opune. Eventualitatea unei mari ducese ruse drept noră

* Abia după 1917, Casa Regală Britanică a devenit cunoscută sub numele Casa de Windsor. (N. a.)

a făcut-o pe regină să uite până și hotărârea de a accepta diferențele religioase, atâtă vreme cât ar fi existat „o principesă potrivită“. Regina l-a rugat pe prim-ministrul Gladstone să ia poziție împotriva căsătoriei. Iar când acesta a ezitat, regina i-a răspuns nemulțumită și tăioasă: „Domnul Gladstone nu pomenește un lucru, singurul lucru de care *într-adevăr* se tem regina, lordul Cairns și domnul Disraeli: posibilitatea ca principalele Alfred să devină rege, soția lui fiind de religie greacă [ortodoxă]. Acest lucru ar fi de neconceput.“¹⁶

Când Gladstone i-a refuzat ajutorul, regina s-a folosit de un zvon adus de ambasadorul englez de la Sankt-Petersburg, conform căruia comportamentul nepotrivit al marii ducese cu cel puțin un Tânăr, principalele Golițin, i-ar fi convins pe părinții ei să-o mărите. Vicky, la fel de pornită împotriva rușilor ca și mama ei, i-a scris acesteia spunându-i că țarul răspândea prin Berlin zvonuri urătoare despre Affie. Instigată de prințesa moștenitoare a Germaniei, regina s-a plâns cu amărăciune despre o posibilă noră „cu maniere rusești, pe jumătate orientale“¹⁷.

Fiica țarului avea, însă, o voință pe măsura viitoarei ei soacre. Îmboldită de ideea de a obține un loc la una dintre cele mai mari curți ale Europei Occidentale, marea ducesă Maria a apelat la ajutorul unui unchi, care l-a invitat la prânz pe ducele de Edinburgh, la unul dintre castelele lui din Germania. Când Affie a ajuns, Maria îl aștepta. Ducele a cerut-o de nevastă, ea a acceptat, logodna a fost aranjată. Țarul i-a telegrafiat reginei Angliei: „Implorăm alături de Maiestatea Voastră binecuvântarea Domnului pentru dragii noștri copii și vă recomandăm pe fiica noastră, care vă sărută mâna.“¹⁸

„Crima a fost comisă“¹⁹, i-a telegrafiat regina lui Vicky.

Victoria a contracarat imediat și i-a cerut lui Alexandru al II-lea să-și aducă fiica în Anglia pentru inspecție. Țarul a refuzat să discute subiectul. „Bătrâna nebună!“²⁰ a comentat el. La rândul ei, țarina i-a telegrafiat reginei, oferindu-se să-i aducă pe Maria până la Köln, la jumătatea drumului dintre Sankt-Petersburg și Londra. Victoria a luat foc. I-s-a plâns lui Vicky, cea disponibilă mereu: ei, „o suverană și o lady“, i se cerea să „alerge după țarină“ — și asta „în trei zile“! Principesa Alice de Hessa, a doua fiică a reginei, a făcut greșeala de a sugera că poate ar fi bine ca mama ei să călătorească la Köln. La urma urmei, țarina, a cărei sănătate era deosebit de subredă, ar putea fi afectată de căldura verii mai mult decât regina și drumul s-ar dovedi un sacrificiu mai mare pentru ea. Victoria a ripostat: „Ai trecut *complet* de partea Rusiei și nu cred, dragă copilă,

că tu ești cea care ar trebui să-mi spună *mie*, care am domnit cu 20* de ani mai mult decât împăratul Rusiei, care sunt decana suveranilor și suverană *domnitoare*, ceea ce împărește nu e — ce să fac. Cred că știu și singură. Propunerea primită *miercuri*, de a călători la *Köln*... mâine, e unul dintre cele mai puțin delicate lucruri pe care le-am auzit vreodată... Cum aş putea eu să fiu gata, ca orice mică principesă, să alerg la prima chemare a *măreștilor ruși* — cum aş putea să fiu gata de călătorie în 24 de ore? Cred că absolut toată lumea a fost socată.“²¹

În spatele acestor minore chestiuni de statut se ascundea serioase probleme de stat. În perioada 1860–1870, Rusia era, în ochii reginei Angliei, cel mai periculos rival dintre Marile Puteri. În 1873, anul căsătoriei ducelui de Edinburgh, țarul a semnat un pact cu împărații Germaniei și Austriei. În fața acestei alianțe și în urma recentei prăbușiri a Franței, Anglia și regina s-au văzut izolate din punct de vedere politic și diplomatic. Rușii își doreau foarte mult mâna liberă în Asia și reveniseră la visul, vechi de generații, de a prelua Constantinopolul de la turci. De la Războiul din Crimeea, armata rusă înainta în Asia Centrală, amenințând interesele englezilor în India.

Oricum, regina a reușit să-și depășească obiecțiile inițiale, iar în iulie 1872 îi scria prietenei sale, Împărateasa Augusta a Germaniei: „Știi că nu am dorit această alianță, din diverse motive foarte serioase. În principal e vorba de religie și de politică, pentru că aceste două aspecte mi s-au părut întotdeauna precare și nesigure în Rusia. În ciuda tuturor dificultăților, însă, în ciuda îndoielilor și prejudecăților de ambele părți, căsătoria a fost aprobată, și asta prin hotărârea tinerei însesi, de unde încep să cred că aşa a fost voia Domnului.“²²

Victoria avea obiceiul de a pune pe seama voinei Atotputernicului lucrurile pe care ea nu le putea împiedica. Un lucru a putut și pe acela l-a făcut — și-a îndemnat fiul să fie un soț bun și credincios. El, însă, nu i-a făcut niciun fel de promisiuni.

Regina nu a participat la nunta fiului său; a trimis însă câțiva reprezentanți de încredere. Arthur Stanley, decanul de la Westminster, trimis de regină pentru a oficia slujba anglicană de căsătorie, a fost uimit de dimensiunea Palatului de Iarnă — 1 600 de încăperi, 4 000 de locatari — și surprins în mod foarte placut de căldura confortabilă a clădirii în luna ianuarie, în comparație cu

* Cu cifre supradimensionate în original. (N. a.)

umezeala și curențul de la Buckingham și de la Windsor. Soția lui — Lady Augusta, care și-a adus la Sankt-Petersburg „toate diamantele pe care și-a permis să le împrumute!“ — a fost uluită de concurență: „...La drept vorbind, aici aproape că te plăcășteți de ele — marile ducese sunt literalmente pline din cap până în picioare de bijuterii — brâie, garnituri, fuste, corsaje, paruri cu pietre gigantice — și smaralde, și tot felul de alte pietre și pietricele prețioase.“ Însă, pentru celelalte doamne venite din Anglia, neplăcerile provocate de murdărie depășeau bucuria opulenței. Lady Emma Osborne era nemulțumită nu doar de praful din palat, ci și de absența igienei personale și izbucnea în „crize“ ori de câte ori își dădea seama, „atunci când îi era prezentată vreo principesă, că aceasta nu era cu nimic mai bună, din acest punct de vedere, decât vreun mujic“.

Nici mireasa n-a izbutit să se ridice la nivelul aşteptărilor musafirilor, care au fost dezamăgiți, după ce văzuseră fotografii foarte reușite ale marii ducese. „Nu poți să spui că-i tocmai frumoasă (n-ar fi drept să-o faci)“, a spus Lady Augusta. Nu prea înaltă, cu părul negru și fața rotundă, cu tendință spre îngrișare și cu o atitudine cam directă, marea ducesă Maria nu atragea cu ușurință admirarea. În absența trăsăturilor elegante și a politețurilor obișnuite la curte, părea o alegere foarte ciudată pentru ducele de Edinburgh. Dornică să găsească totuși ceva pozitiv de transmis acasă, Lady Augusta scria că principesa rusă era „o persoană practică, cu capul pe umeri și fără capricii“. Contesa Tolstoi, guvernanta miresei, a explicat „atitudinea cam directă“ a tinerei în fața străinilor drept o consecință a timidității și a insecurității. Contesa Tolstoi, o perfecționistă pisăloagă și excesiv de critică, era, de fapt, cea care îi inoculase neîncrederea în sine, care se putea citi pe fața tinerei sub forma unei încruntări permanente.

Oricum, îmbrăcată în brocart argintiu bătut în diamante, cu o mantie lucrată cu fir de argint și hermină și purtând un uriaș colier de diamante și o coroană tot cu diamante, fiica țarului era o mireasă „cu adevărat regală“ — și o apariție cu adevărat mișcătoare. „A fost întotdeauna atât de fericită, încât nu are îndoieri“, spunea Lady Augusta. „...A avut mereu parte de atâtă drăgoste, așa că i se pare normal ca acest lucru să se întâmple în continuare.“²³

În mod ciudat, mariajul lui Affie cu Maria nu a fost primul caz de atracție dintre curtea engleză și cea rusă. În 1839, cu 35 de ani în urmă, Victoria însăși se îndrăgostise de tatăl Mariei, când moștenitorul tronului rus, un Tânăr de 21 de ani, înalt și zâmbitor, se afla într-o vizită în Anglia, iar ea era o fetiță măruntică, de 20 de ani, deja regină de doi ani. Spre iritarea celor de

la curte, Victoria și-a permis să se îndrăgostească de străinul fermecător și în onoarea lui a oferit două concerte, un spectacol de teatru, o recepție și două baluri. A fost cucerită de grăția lui în materie de dans. „Marele duce este atât de puternic, încât în timpul piruetelor trebuie să tii pasul cu el, după care te răsușește repede, ca la vals, și asta e un lucru foarte plăcut.“ După ultimul bal, a notat în jurnal următoarele: „Niciodată nu m-am distrat atât de bine. Eram cu toții foarte veseli... M-am dus la culcare la trei fără un sfert, dar n-am putut adormi până la cinci dimineață... Sunt cu adevărat îndrăgostită de marele duce; e un Tânăr foarte drăguț, e încântător.“²⁴

S-au reîntâlnit pentru a doua și ultima dată cu câteva luni după nunta copiilor lor, când Alexandru al II-lea a venit în Anglia într-o vizită de stat. „Tânărul foarte drăguț, încântător“ urcase pe tron de aproape 20 de ani; Victoria își iubise și pierduse soțul neamă; iar Anglia și Rusia fuseseră dușmani în Războiul din Crimeea. În ciuda neîncrederii care se acumulase în ultimele două decenii, regina a fost mișcată. L-a găsit pe țar „foarte politicos, dar... teribil de schimbă, atât de subțire și față lui arată aşa de îmbătrânită, tristă și brăzdată de griji... Sunt 35 de ani de când m-am despărțit de el, aici, la Windsor, în iunie!“

Alexandru a fost și el atins de nostalgie. În timpul unui banchet dat în onoarea sa, fiind așezat între regină și fiica lui, a vorbit despre trecut și despre prima sa vizită în Anglia, și-a amintit de diferite încăperi ale castelului, de curtenii pe care-i întâlnise, oameni vârstnici acum, unii chiar morți. I-a spus reginei că „nu vede vreun motiv pentru ca țările noastre să nu aibă cele mai bune relații“ și a promis să-i scrie personal în cazul în care vor apărea unele dificultăți. Regina a fost de acord.

Ochii țarului s-au umplut de lacrimi atunci când a vorbit despre Maria. „Vă mulțumesc din nou pentru bunătatea pe care i-ati arătat-o fetei mele“, i-a spus el Victoria. „O las în mâinile voastre: sper să rămână mereu demnă de sentimentele voastre.“²⁵ Regina s-a aplecat spre Alexandru al II-lea, pentru a lua mâna noii sale nurori. Tânăra, asemenea tatălui ei, avea lacrimi în ochi.

În ciuda acestei scene încărcate de emoție, primii ani ai Mariei în calitate de ducesă de Edinburgh au fost plini de tensiuni, din cauza poziției ei la curte. Imediat după nuntă, țarul i-a scris reginei, spunându-i că, în Anglia, formula de adresare corectă pentru fiica lui ar trebui să fie aceea de „Alteță imperială“, și nu de „Alteță regală“. Victoria a fost furioasă, considerând sugestia un atac la adresa rangului ei; deși conducea un imperiu, era

cunoscută drept regină.* A declarat că nu-i păsa dacă titlul „imperială“ era folosit atunci când cineva i se adresa nurorii ei, atâtă vreme cât „regală“ îl precedea, acesta fiind rangul ei *inglez*.

Deoarece protocolul tradițional al curții prevedea că persoanele de rang imperial aveau prioritate în fața celor care domneau peste simple regate, rușii au argumentat că noua ducesă de Edinburgh, fiind fiică de țar (adică împărat), ar trebui să aibă întărietate în fața principesei de Wales, fiică a unui simplu rege (al Danemarcei). Este evident că regina nu-i putea permite Mariei, soția celui de-al doilea fiu al său, să aibă un rang superior soției primului ei născut — ca viitoare regină a Angliei — sau superior propriei fiice, soția moștenitorului Imperiului German. Așa că Maria a fost plasată, în ordinea de succesiune la tron, după Alix, principesa de Wales, și Vicky, principesa moștenitoare a Germaniei. Obișnuită cu un tratament unic și plin de diferență, deoarece era singura principesă de la curtea tatălui său, Maria de Edinburgh și-a început viața în Anglia cu resentimente considerabile.

Regina trata cu pragmatism tot ceea ce nu putea schimba. Profita la maximum de calitățile noii sale nurori și-i acceptă defectele. Dacă Tânără ducesă de Edinburgh ar fi fost mai maleabilă, cu siguranță că viața ei în Anglia ar fi fost mai fericită. Tarina îi scria unei rude: „Cât despre Maria, fie vorba între noi, Londra i se pare oribilă, aerul, mizerabil, mâncarea, groaznică, orele târzii, foarte obositoare, iar vizitele la Windsor și Osborne, plăcicoase dincolo de orice închipuire.“²⁶

La vîrstă de douăzeci de ani, ducesa de Edinburgh sau nu voia, sau nu se putea obișnui cu viața mai relaxată de la curtea Angliei. Fiind străină, suferea de o combinație fatală între sentimentul de nonapartenență și cel de superioitate. A insistat foarte mult ca în noul ei cămin să fie păstrată eticheta strictă cu care era obișnuită de acasă. Nu-i era permis nimănui să-i întoarcă spatele. Singurul mod de a pleca din preajma augustei sale prezente era acel tradițional mers cu spatele. Cei care nu se conformau primeau o privire ucigătoare și aveau parte de o morală pe măsură. Circula o anecdotă conform căreia, într-o zi, când ducele își însoțea mireasa prin grădinile uneia dintre reședințele de la țară, șeful grădinarilor a fost chemat pentru a accepta felicitările regale. Dornic să dispară cât mai repede, omul a observat că nu exista nicio poartă la o distanță rezonabilă, care să-i permită să se retragă de-a-ndăratelea. În loc

* În 1876, la doi ani și jumătate după căsătoria ducelui, Victoria s-a proclamat „regină-împărăteasă“, printr-un Decret al Ordinelor Regale, dar titlul a fost folosit rar. (N. a.)

să-i îngăduie bietului om să iasă cu demnitatea intactă, Maria a stat și l-a privat tot timpul, până ce grădinarul a reușit să dispară din câmpul ei vizual.

Pe măsură ce poveștile despre aroganța ducesei de Edinburgh se înmulțeau, oamenii, care gustau pe deplin picantele regale, au început să compare cu Alix, principesa de Wales, iar comparația era în defavoarea ducesei. Maria avea ghinionul să vină într-o lume în care cūmnata ei avusese deja 11 ani în care să câștige iubirea poporului. Alix era frumoasă, Alix era plină de grație, Alix era permanent șarmantă și curtenitoare. Pe lângă aducerea pe lume a moștenitorilor, ea făcea absolut tot ce trebuia să facă o principesă — dădea petreceri, dansa, făcea sport. Ce importanță avea că nu era prea inteligentă?

De cealaltă parte, calitățile majore ale ducesei de Edinburgh erau cele intelectuale. După spusele lui Lady Randolph Churchill — mama lui Winston Churchill și una dintre puținele prietene apropiate ale ducesei —, Maria era o femeie „de o rară inteligență și excepțională educație... o lingvistă rafinată, care vorbește fluent câteva limbi... și care scrie la fel de bine (în aceste limbi)“.²⁷ Ca și soțului ei, Mariei îi plăcea muzica și cânta la pian mult mai bine decât cânta el la vioară.

Toate astea aveau, însă, prea puțină importanță pentru competiția în care se afla. Englezii erau impresionați de sport și dans — bineînțeles, și de frumusete. Maria nu era nici pe deosept frumoasă, iar silueta, care se rotunjea cu fiecare zi, ar fi calificat-o cu greu drept grațioasă. Nu încerca să fie nici foarte politicoasă — nu făcea aproape niciun efort ca să se facă plăcută poporului sau măcar curtenilor.

Viața în Anglia era, aşadar, o dezamăgire cruntă pentru ducesa de Edinburgh. Pereții de piatră cenușie de la Buckingham sau de la Windsor erau mohorâți în comparație cu aurul și turcoazul palatelor din Sankt-Petersburg. Și nu numai că toată lumea de la curte era mult mai puțin elegantă, dar ea însăși arăta mult mai puțin impresionant. Bijuterile sale extraordinare, care, în mod normal, ar fi trebuit să trezească admirăție, o făceau pe regină să strâmbă din nas. Safirele ei, moștenite de la Ecaterina cea Mare, erau „prea bune“²⁸ pentru o femeie Tânără, la fel și „minunatele diamante“.²⁹ Iar soțul ei, cunoscut pentru incapacitatea de a comunica, nu-i era de prea mare ajutor.

Frumos, cu părul negru și ochii albaștri, ducele de Edinburgh era permanent bronzat, datorită mării și soarelui. Spre deosebire de soția lui, avusese norocul să se nască cu o figură care-i camufla „temperamentul antipatic“ și „cea mai incredibilă lipsă de tact“.³⁰ Luptându-se toată viața cu o jenanta